Gheorghe Sasarman

Enigma Voynich

I

Pagină din Manuscrisul Voynich

Printre enigmele care de când lumea şi pământul i-au fascinat pe oameni, incitând minți dintre cele mai iscusite să dedice averi, ani îndelungați sau chiar o viața întreagă încercării tenace, rareori încununate de succes, de a le dezlega, un loc de frunte îl ocupa vechile scrieri, urme ale trecerii prin istorie a unor popoare dispărute.

Rând pe rând, o serie de redute ale paleografiei au cedat în fața asediului îndârjit, aducând celebritate unor nume ca Jean-Francois Champollion (hieroglifele egiptene), Georg Friedrich Grotefend şi Henry Rawlinson (scrierea cuneiformă), Bedrich Hrozny (scrierea hitiților), Michael Ventris şi John Chadwick (Linearul B din Creta) s.a. Alte scrieri, precum Linearul A din

Creta, rongorongo din Insula Paştelui, ori semnele de pe obiecte din Cultura Vinca (în privința cărora există îndoieli că ar reprezenta chiar o scriere), mai dau încă de furcă savanților şi n-ar fi exclus să rămână la stadiul de mistere perpetue. Dintre năstruşniciile menționate în cronica amintitului asediu, evoc aici doar una, mai gogonată: interpretarea fonetică a scrierii Maya, ipoteza formulată în 1952 de egiptologul rus Iurii Valentinovici Knorozov, a fost decenii de-a rândul contestată ca... „propagandă marxistă" (!) de către John Eric Sidney Thompson, un respectat pionier al arheologiei şi epigrafiei Maya, şi abia după moartea acestuia a ajuns să fie acceptată, slujind ca bază pentru etapele următoare ale descifrării - situație paradoxală, căci istoria ştiințelor consemnează tocmai cazul invers, când discipline precum genetica, cibernetica sau sociologia au fost tratate drept „pseudo-stiinte burgheze" de către forurile academice sovietice şi interzise cu străşnicie la răsăritul cortinei de fier.

Un loc cu totul aparte în orizontul criptografiei îl ocupă, de aproape un veac, Manuscrisul Voynich, un text singular, lipsit de orice legătură cu vreuna dintre civilizațiile trecutului sau cu vreo populație legendară de pe cine ştie ce tărâmuri exotice. Scris pe pergament, într-o limbă de neidentificat şi într-o scriere necunoscută, cu semne fără vreo înrudire cu alt alfabet (dar amintind vag de abrevierile latineşti), ilustrat cu imagini de plante nemaivăzute, cu reprezentări de corpuri astronomice, cu şiruri de nimfe goluțe, prinse ca în horă şi scăldându-se frenetic în bazine comunicând printr-un curios sistem de conducte, manuscrisul se află la secția Beinecke de cărți rare a Universității Yale şi are o istorie la fel de stranie ca şi înfățişarea celor 246 de pagini ale sale. Eponimul manuscrisului, anticarul Wilfrid Michael Voynich, pretindea că l-ar fi găsit în anul 1912, în biblioteca colegiului iezuit din Frascati, Italia, şi că autorul lui ar fi Roger Bacon. Cel puțin aşa reieşea dintr-o scrisoare, aflată între filele manuscrisului, că aşa ar fi crezut Împăratul Rudolf al II-lea de Habsburg, cunoscut colecționar şi proteguitor al artelor şi al ştiințelor. Socotind că ar conține secretul pietrei filozofale, acesta îl cumpărase pe 600 ducați (60.000 euro, la cursul de azi), de la un negustor ambulant sau, după unele presupuneri, de la John Dee, savant, filozof şi magician englez, sfetnic al Reginei Elisabeta I. Prin anii 1583-1589, acesta ajunsese şi pe la curtea imperială praghează, în peregrinările sale prin Europa Centrală, în compania alchimistului Edward Kelley; era acea Praga învăluită de mistere, unde trăia pe atunci şi faimosul rabin Judah Low, zămislitor al

legendarului Golem. Încredințat, pare-se, pentru o expertiză, de către Rudolf II, farmacistului curții Jakub Horcicky de Tepenec, manuscrisul a schimbat de-a lungul veacului al XVII-lea mai mulți proprietari. Doi dintre ei au făcut chiar o încercare mai serioasă de a dezlega enigma, unul trimițându-i o copie iezuitului Athanasius Kirchner, geniu universal, celebru la vremea lui şi pentru pretinsa descifrare a hieroglifelor (dezmințită mai apoi prin rezolvarea dată de Champollion), celălalt încredințându-i acestuia chiar originalul. Timp de două sute de ani, urma manuscrisului se pierde, dar se presupune că de la Kirchner ar fi ajuns în posesia Ordinului Iezuiților, iar pe la 1870, când s-a ivit riscul ca averea bisericească să fie confiscată, el pare să fi fost preluat, împreună cu alte cărți de valoare, în biblioteca personală a lui Pierre Jean Beckx, mai-marele ordinului, bibliotecă transferată mai târziu către colegiul iezuit din Frascati.

Fapt este că manuscrisul n-a putut fi descifrat nici până astăzi, în pofida tuturor încercărilor care au mobilizat o serie de specialişti iluştri din domeniul criptografiei - lingvişti, filozofi, medievalişti, matematicieni, experți în materie de cifruri ai serviciilor secrete - şi, în ultimele decenii, capacitatea de analiză şi calcul a unor computere adecvat programate.

Autorul şi originea rămânând în continuare învăluite în ceață, întrucât Biblioteca Beinecke se opune categoric unei datări prin metoda carbonului radioactiv sau prin analiza pigmenților, s-a făcut o evaluare aproximativă a perioadei când ar fi putut lua naştere manuscrisul - pe baza veşmintelor şi a frizurii personajelor din ilustrații, s-ar zice că între 1450 şi 1520. După opinia botanistului Hugh O'Neill, care susținea că ar fi identificat două dintre plantele reprezentate (floarea soarelui şi piperul spaniol, amândouă originare din America), cartea n-ar putea fi mai veche decât descoperirea, la 1493, a Noului Continent. Ambele teze contrazic presupusa paternitate a lui Roger Bacon, filozof trăitor, cum se ştie, în secolul XIII. A existat chiar bănuială, greu totuşi de susținut, că Voynich însuşi ar fi „confecționat" manuscrisul care, socotit de unii un fel de „Mona Lisa" a genului, rămâne subiectul de departe cel mai cercetat, dar şi cel mai controversat al unei discipline pasionante. Voi reveni într-un număr viitor cu un bilanț al studiilor de până acum, dar şi cu o scurtă privire asupra destinului straniu al familiei Voynich.

II

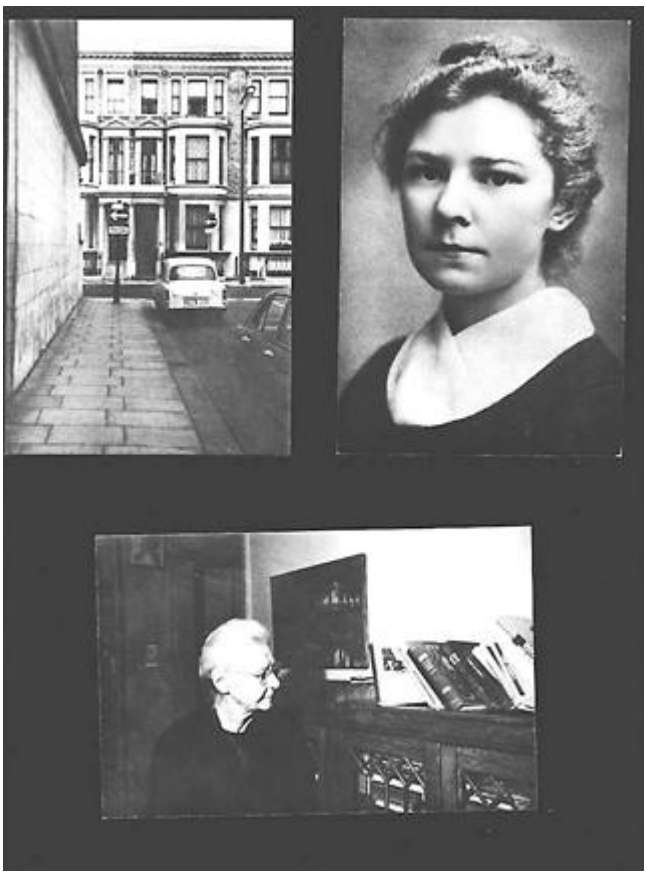

Ethel Lilian Voynich, soţia lui Wilfrid Michael Voynich

Am prezentat istoria plină de taine nelămurite a Manuscrisului Voynich şi a încercărilor perseverente, dar rămase fără rezultat, de a fi descifrat. Dacă necunoscutele - obârşie, datare, autor, limbă, scriere, conținut - sunt deocamdată de neclintit, în ciuda risipei de energie, timp, arsenal tehnic şi mijloace financiare, bilanțul cercetărilor merită totuşi a fi menționat.

Manuscrisul, alcătuit inițial din douăzeci de fascicole (două s-au pierdut), cele mai multe a câte opt foi, însumează 246 de pagini de 225 pe 160 mm. Împănat cu 200 de ilustrații şi numărând cam 170.000 de semne, grupate în vreo 35.000 de „cuvinte”, textul a fost împărțit, cu referire la ilustrații, în secțiunile „astronomica”, „cosmologica”, „farmaceutica”, „balneologica”, „rețete şi chei” s.a. Conform unor interpretări diferite, „alfabetul” ar număra între 20 şi 30 de semne, unele ornate cu buclisoare nostime, şi cărora le-au fost asociate litere

ale alfabetului englez, pentru a le simplifica transcrierea în vederea analizei pe computer. „Cuvintele” au similitudini cu cele ale limbilor naturale (frecvența, gruparea şi entropia lor se supun unor principii lingvistice generale, unele semne par să aibă rolul vocalelor), dar şi particularități care le fac să se deosebească de limbile europene: nu prea apar „cuvinte” mai lungi de zece semne, dar nici mai scurte de trei, există forme speciale pentru acele semne care apar la începutul sau la sfârşitul cuvântului (ca la unele limbi semite), iar destul de des se întâmplă ca un „cuvânt” să fie repetat, identic sau cu mici variații, de mai multe ori.

Unii susțin că tot manuscrisul nu-i decât o farsă, o înşirare de semne şi imagini fără nici o noimă, aşternute pe răbdătoarele foi de pergament fie pentru a-l trage pe sfoară pe melancolicul Rudolf al II-lea (ispravă care ar putea fi atribuită lui John Dee, ajuns la curtea imperială în pana de bani), fie pentru a se amuza pe seama „lumii ştiințifice” (în caz că autorul şaradei ar fi fost Voynich însuşi). Unul dintre susținătorii tezei, Gordon Rugg, expert informatician de la Universitatea Keele, a reuşit să producă, pornind de la un tabel cu litere alese la întâmplare şi folosind o tehnică de cifrare inventată pe la 1550 de către matematicianul italian Girolamo Cardano („grila Cardan”), fragmente de text fără nici o semnificație, dar semănând surprinzător de mult cu unele pasaje din manuscrisul cu pricina. Un alt partizan al ideii, Andreas Schinner, programator şi fizician de la Universitatea Johannes Kepler din Linz, a analizat aspectele statistice ale unor texte precum Biblia (în engleză şi germană) sau Alice în Țara Minunilor şi, comparând rezultatele, a demonstrat că în Manuscrisul Voynich apar anumite tipare, reluate cu regularitate, şi că distribuția aleatoare a semnelor şi cuvintelor, specifică textelor „normale”, se limitează aici la întinderea unui rând. De unde şi concluzia lui că pretinsa limbă, atribuită de visători chiar unei civilizații extraterestre, ar fi mai curând rodul aplicării unui procedeu stohastic. Însă nici argumentele lui Rugg şi ale lui Schinner nu sunt unanim acceptate, unii cercetători subliniind că, într-un anume sens, cei doi se contrazic (dacă textul ar fi cifrat, cum susține primul, comparația cu structura unei limbi naturale ar fi desigur irelevantă), iar alții părând să regrete faptul că, dacă teza farsei s-ar adeveri, pasionanta preocupare pentru a descifra textul şi-ar pierde orice sens.

De numele lui Wilfrid Michael Voynich, polonez născut în 1865 la Kaunas şi multă vreme activ în rândul patrioților care se opuneau stăpânirii țariste, se mai leagă o altă istorie, nu mai

puțin spectaculoasă. Închis pentru tentativa de a elibera doi camarazi condamnați la moarte, este deportat în Siberia, de unde reuşeşte să fugă şi, după o întreagă odisee, ajunge în 1890 la Londra, unde deschide un anticariat şi adună în secret bani pentru revoluționarii polonezi şi ruşi, cărora le procura şi acte false. Aici o întâlneşte pe Ethel Lilian Boole - fiica ilustrului matematician englez George Boole, părinte al logicii matematice şi al algebrei booliene - pe care, în duminică de Paşti 1887, pe când era închis la Varşovia, o zărise prin geamul celulei cum se plimba, costumată în negru, pe lângă zidurile citadelei. Anticariatul prosperă, cu filiale la Paris, Florența şi Varşovia. În 1902 cei doi se căsătoresc, în 1912 el descoperă la colegiul iezuit din Frascati manuscrisul care-i va purta numele, iar în 1915 se stabileşte definitiv la New York, unde tocmai deschisese un nou anticariat. Wilfrid se îmbolnăveşte în 1929 de pneumonie şi moare în 1930, lăsând manuscrisul moştenire lui Ethel - care-l urmase în America la începutul anilor '20, deşi nu mai trăiau împreună - şi secretarei acesteia, Anne M. Nill, partenera ei de viață.

Ethel Lilian Voynich este, printre altele, autoarea romanului Tăunul, apărut în 1897 în SUA, dar ajuns la celebritate în Uniunea Sovietică (de altfel faimos şi în România, pentru adolescenții anilor '50/'60), unde a atins tirajul fantastic de 2,5 milioane şi, în 1955, a fost filmat, cu Oleg Strajenov în rolul principal şi muzica de Dmitrii Sostacovici. Lui George Bernard Show - care frecventa cercul de revolutionari şi socialişti prezidat de anarhistul rus Stepniak, mentorul lui Ethel, şi în casa căruia puteau fi întâlniți şi Eleanor Marx, Friedrich Engels, William Morris, sau Oscar Wilde - i se datorează o adaptare pentru teatru, din 1898, a Tăunului. Drept model pentru eroul romanului pare să-i fi servit autoarei Sidney Reilly - agent dublu al Intelligent Service şi prototipul de mai târziu al lui James Bond - cu care ea ar fi avut o legătură amoroasă şi împreună cu care ar fi făcut o călătorie în Italia. În mod paradoxal, la vremea când a fost turnat filmul, Ethel Lilian Voynich, încă în viață, era practic necunoscută în URSS şi n-avea habar de succesul colosal al romanului ei. A murit la 96 de ani, în 1960, dată după care Anne Nill a vândut buclucaşul manuscris, pentru suma de 25.000 $, unui anticar convins că-l va revinde cu profit. Negăsind cumpărători, acesta l-a donat în cele din urmă, în 1969, Universității Yale.

Munchen, 12 iulie 2007